

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО. МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 342+342.9

Буханевич Олександр Миколайович,доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України, голова вченої ради, завідувач кафедри
конституційного, адміністративного та фінансового праваХмельницького університету управління
та права імені Леоніда Юзькова, м. Хмельницький, Україна

ORCID ID 0000-0003-3718-9428

Івановська Алла Миколаївна,кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри конституційного, адміністративного
та фінансового права Хмельницького університету
управління та права імені Леоніда Юзькова, м. Хмельницький, Україна

ORCID ID 0000-0001-8608-5030

**ПРИНЦИПИ КОНСТИТУЦІЙНОГО КОНТРОЛЮ ЯК
СПЕЦИФІЧНОГО ВИДУ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ:
СУТНІСНА ХАРАКТЕРИСТИКА**

Стаття присвячена дослідженню поняття принципів конституційного контролю як специфічного виду державно-правової діяльності та розкриттю змісту основних принципів організації та здійснення такого контролю, виходячи з його завдань у сфері встановлення, підтримання, зміцнення і відновлення конституційного порядку та забезпечення верховенства конституції держави.

Визначено, що системоутворююче значення мають принципи верховенства права та законності, які є базисом правової регламентації суспільних відносин як у сфері державного контролю загалом, так і конституційного контролю зокрема.

Ключові слова: *принципи державного контролю, принципи конституційного контролю, верховенство права, законність, конституційна законність, гласність, ефективність, незалежність, неупередженість, науковість.*

Конституційний контроль, як і будь-яка інша процесуальна діяльність, має ґрунтуватись на певних вихідних засадах, на певному фундаменті ціннісних орієнтирів, які сформульовані правовою доктриною, пов'язані з рівнем розвитку суспільства, політичної системи та закріплені у чинному законодавстві відповідної держави. Такими орієнтирами виступають принципи. Необхідність формування наукового підходу щодо визначення принципів конституційного контролю зумовлюється важливим теоретичним значенням принципів як засад формування та розвитку певного соціального явища матеріального або процесуального характеру. Тому одним із завдань юридичної науки є вироблення не тільки теоретичних

моделей правових принципів будь-якої процесуальної діяльності, а й механізмів їх практичного застосування.

Дослідженню поняття принципів права приділяли увагу такі вчені, як О. Скакун, А. Колодій, М. Марченко, С. Алексєєв. Аналізу сутності та особливостей реалізації принципів державного контролю присвячені роботи В. Авер'янова, О. Андрійко, Ю. Битяка, С. Вітвіцького, І. Голосніченка, Н. Гришиної, В. Горшенєвої, В. Кобринського, П. Лютікова, В. Малиновського, І. Шахова, В. Шестак, О. Шоріної та ін. У працях О. Багрій, М. Вітрука, В. Гераськіна, С. Головатого, В. Кампа, Н. Колосової, А. Крусян, М. Козюбри, О. Петришина, Т. Морщакової, І. Музики, Т. Пряхіної, Д. Савенка, Ю. Ткаченка, П. Ткачука, Ю. Шемчушенка, І. Яшиної приділяється увага основоположним принципам конституційного контролю, таким як верховенство права та законність. Що стосується цілісного дослідження принципів конституційного контролю як окремого виду державного контролю, то, на жаль, у юридичній літературі цьому питанню приділено надзвичайно мало уваги.

Метою цієї публікації є комплексний аналіз принципів конституційного контролю, виходячи із загального розуміння принципів державного контролю і з урахуванням особливостей, притаманних конституційному контролю як окремому виду державно-правової діяльності.

Проблема принципів (від лат. *principium* – “основа”, “початок”) багатогранна та невичерпна, разом із поняттями, категоріями і законами принципи є основою будь-якої науки, в т. ч. і правової. У цьому контексті слушною є теза С. Кушнір про те, що принципи, пронизуючі усі складові системи права, закладають загальні вектори розвитку засад правового регулювання усіх без винятку суспільних відносин, визначають напрями галузевого законодавства [1, с. 103].

Що стосується саме принципів державної контрольної діяльності, то це питання завжди перебувало у центрі уваги вчених як щодо розгляду принципів державного контролю в цілому, так і щодо окремих його різновидів. Так, В. Гаращук звертає увагу на комплексний характер принципів контролю, зазначаючи, що вони поєднують у собі ознаки фундаменту, базису контрольної діяльності, правових вимог, що мають загальнообов'язковий характер, а також ознаки фундаменту форми державного управління [2, с. 99]. Н. Гришина під принципами контролю пропонує розуміти розроблені з урахуванням досягнень науки управління і втілені в практику організаційні та правові основи організації й здійснення контролю, що забезпечують його результативність [3, с. 72].

У науці адміністративного права існують різні думки щодо базових принципів державного контролю. Окремі науковці, такі як, наприклад В. Гаращук, виділяють досить широке коло таких принципів [2, с. 99–105]. Інші науковці схильні виокремлювати лише основні базові засади державного контролю [4, с. 241; 5, с. 28; 6, с. 48]. Висловлюючи прихильність до другого, більш вузького підходу, вважаємо за доцільне виділити такі принципи, на яких, на нашу думку, має базуватися державний контроль: верховенство права, законність, системність, гласність, неупередженість, ефективність.

Наявні різні підходи і до критеріїв систематизації принципів державного контролю, хоча, враховуючи комплексний характер державного контролю, така систематизація є досить умовною. Так, на думку О. Андрійко, існують загальні

засади контролю, що є похідними від принципів управління державою, та спеціальні, пов'язані з особливостями власне контролю” [5, с. 20]. С. Вітвіцький серед принципів контролю виділяє загальні, тобто ті, що характерні для контролю як соціально-правового явища і відтворюють засади контролю незалежно від виду суспільних відносин; а також спеціальні принципи, що стосуються конкретного виду суспільних відносин [7, с. 164].

Визначаючи принципи конституційного контролю, слід спиратись на аналіз принципів державного контролю, як на категорію, враховуючи специфіку саме конституційного контролю як виду державно-правової діяльності. Узагальнюючи наукові погляди щодо цього питання, зазначимо, що стосовно принципів конституційного контролю, на наше переконання, доречно буде говорити про окремі *загальні принципи* державного контролю, тобто ті, які відтворюють засади контролю незалежно від сфери державно-правової діяльності, *та спеціальні принципи*, що відображають специфіку конституційного контролю як специфічного виду державного контролю. До загальних принципів, на нашу думку, слід віднести принципи верховенства права, законності, гласності, ефективності, а до спеціальних – принцип незалежності здійснення конституційного контролю, принцип неупередженості, принцип загальнообов'язковості і остаточності результатів конституційного контролю, принцип науковості.

Хоча необхідно зазначити, що такий поділ є досить умовним, оскільки кожен із принципів має суттєвий змістовний потенціал, взаємодіє із рештою принципів, взаємодоповнює один одного, внаслідок чого забезпечується максимальна ефективність здійснення конституційного контролю.

Принципи конституційного контролю, закріплені у законодавстві держави, є основою правової регламентації відповідної діяльності. При цьому системоутворююче значення мають принципи верховенства права та законності, які є висхідним началом правової регламентації суспільних відносин у сфері конституційного контролю.

Принцип верховенства права є досить багатограним поняттям, яке, на думку Європейського суду з прав людини, охоплює такі категорії, як якість закону, принцип правової визначеності, судовий контроль за виконавчою гілкою влади, обов'язковість виконання рішень, збалансованість інтересів окремого індивіда з інтересами інших членів суспільства [8, с. 93]. За твердженням В.Б. Авер'янова, зміст принципу верховенства права розкривається через вимоги: а) підпорядкування діяльності всіх без винятку державних інститутів потребам реалізації та захисту прав людини; б) пріоритетності цих прав перед усіма іншими цінностями демократичної, соціальної, правової держави [9, с. 31]. На думку О.В. Петришина, теоретично принцип верховенства права можна розглядати, принаймні, у двох аспектах – широкому і вузькому. По-перше, в широкому значенні – як принцип правової організації державної влади в суспільстві, як верховенство права над державою. За таких умов верховенство права практично отожднюється з засадами правової державності. По-друге, у вузькому розумінні – як співвідношення права й закону в регулюванні суспільних відносин, їх ролі в забезпеченні правопорядку, тобто як верховенство права над законом [10, с. 18–19].

Тлумачення поняття верховенства права надав вітчизняний орган конституційного контролю, який у п. 4.1 мотивувальної частини Рішення у справі про

призначення більш м'якого покарання від 2 листопада 2004 р. зазначив: “Верховенство права – це панування права в суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо” [11].

Виходячи з аналізу наукового розуміння принципу верховенства права, позиції Конституційного Суду України, викладеної у Рішенні від 2 листопада 2004 р., можемо зробити висновок про провідне місце принципу верховенства права серед інших принципів державного контролю загалом, і конституційного контролю зокрема, оскільки цей принцип уособлює у собі ідеї соціальної справедливості, свободи, рівності, якими необхідно керуватись під час здійснення контрольної діяльності. Тому цей принцип можна вважати своєрідним базисом, на якому ґрунтується сукупність принципів такого виду державного контролю. Європейська комісія за демократію через право (Венеціанська комісія) у висновку “Про конституційну ситуацію в Україні” наголосила на важливій ролі конституційних судів у реалізації на практиці демократії, верховенства права та захисту прав людини [12]. У законодавстві України цей принцип визначений як основоположний серед засад діяльності вітчизняного органу конституційного контролю [13].

При визначенні сутності принципу верховенства права дуже важливим є питання розмежування понять “верховенство права” і “верховенство закону” та співвідношення принципів верховенства права і законності. На думку О.В. Петришина, верховенство права не скасовує принципу законності, натомість розвиває його до нової якості – панування права від суто формальних вимог “дотримання закону” до інших, надпозитивних чинників права [14, с. 28]. Підтримуючи цю позицію, зазначимо, що принцип законності є невід’ємним, ключовим елементом принципу верховенства права, який структурно та змістовно йому підпорядкований.

Зважаючи на зазначене, контрольна діяльність органів державної влади має здійснюватись у суворій відповідності до вимог конституції і законів, тобто на підставі, у спосіб та у межах, передбачених чинним законодавством, лише законом можуть визначати суб’єктів, уповноважених здійснювати державний контроль, межі їх компетенції, форми та методи діяльності, об’єкти контролю. Як слушно зазначає О.Ф. Андрійко, “принцип законності щодо контролю має свій прояв у тому, щоб чинне законодавство, яким визначаються функції і повноваження контролюючих суб’єктів, було “відповідно задіяним”, чітким і визначеним стосовно контрольної діяльності” [15, с. 21].

Необхідно зазначити, що досить часто у законодавстві, яке регулює процедуру здійснення конституційного контролю, принцип законності не закріплюється, що дозволяє окремим науковцям говорити про те, що цей принцип не має відношення до діяльності органів конституційного контролю, покликаних не підпорядковуватись законам, а перевіряти їх на предмет відповідності конституції. Так, Т.М. Морщакова зазначає, що “перевіряючи інші акти, інші закони, орган конституційного контролю не може бути ними зв’язаний” [16]. Категорично не погоджуючись з такою позицією, зазначимо, що органи конституційного контролю, виконуючи функцію охорони конституційних цінностей, зобов’язані діяти

відповідно до принципу законності, який впливає із вимог конституції, незважаючи на відсутність його текстуального закріплення в якості принципу діяльності органу конституційного контролю. Тим більше, що порядок здійснення конституційного контролю базується на спеціальному законодавстві, якого мають дотримуватись усі суб'єкти процесуальних відносин у сфері реалізації конституційного контролю.

Безумовне підпорядкування органу конституційного контролю конституції, неухильне дотримання встановлених законом процедур, які створюють необхідні гарантії для прийняття законного і справедливого рішення, попереджає їх свавільні дії. Ця обставина є дуже важливою, враховуючи остаточність і неможливість оскарження підсумкових актів органів конституційного контролю.

Таким чином, принцип законності як базова засада здійснення конституційного контролю накладає на органи, які його здійснюють, особливу відповідальність перед суспільством і державою за свою діяльність.

Принцип гласності означає відкритий характер здійснення контрольних дій і доведення у визначених законом випадках інформації, отриманої шляхом проведення заходів державного контролю до широких кіл громадськості та зацікавлених суб'єктів. Будь-який вид державного контролю не може здійснюватися у прихованих формах. Принцип відкритості та прозорості сприяє формуванню громадської думки, пошуку консенсусу між державою та суспільством [1, с. 108]. Як справедливо зазначає О. Ф. Андрійко, “при здійсненні контролю гласність сприяє формуванню громадської думки та звертає увагу ... на виявленні порушення, спонукає... до здійснення порушення, спонукає ... до здійснення відповідних заходів із попередження неправомірних дій” [15, с. 28–29].

Конституційний контроль також має здійснюватися відкрито. Закрита процедура конституційного контролю зазвичай може мати місце лише за умови необхідності захисту відомостей, що мають властивість державної таємниці, міркувань інших законних суспільних інтересів та інтересів сторін (Албанія, Азербайджан, Вірменія, Бельгія, Боснія і Герцеговина, Хорватія, Кіпр, Чехія, Данія, Грузія, Італія, Литва, Сербія, Словенія, Швейцарія тощо). Однак і в таких випадках передбачається можливість присутності сторін, їхніх представників, а з дозволу органів конституційного контролю й інших осіб.

Реалізація принципу гласності в процесі здійснення конституційного контролю проявляється через направлення запитів, призначення експертиз, можливість учасників процедури у відкритому засіданні фіксувати хід засідання, оголошення рішень, їх опублікування, включаючи окремі думки. Можливі також прямі телевізійні та веб-трансляції і публікування протоколів слухань.

З принципом гласності тісно пов'язаний принцип використання усної та письмової процедури здійснення конституційного контролю. Перевагами усної процедури є можливість безпосереднього зіставлення позицій і та обставина, що при усній формі не потрібно дотримуватись суворих правил, притаманних письмовим процедурам. З іншого боку, усна процедура передбачає досить тривалий термін здійснення конституційного контролю.

Необхідно зазначити, що в цілому для європейських держав, особливо тих, в яких діє децентралізована модель конституційного контролю (Данія, Швеція),

використовується письмова форма процедури його здійснення. І це, на нашу думку, є цілком виправданим. Адже письмова форма процедури здійснення конституційного контролю більше відповідає правовій природі цього інституту, оскільки здійснення конституційного контролю, на відміну від судового провадження в судах загальної юрисдикції, не вимагає виявлення і доказування фактичних обставин, а полягає у з'ясуванні конституційно-правового змісту правових норм.

Ефективність. Поняття “ефективність” походить від латинського “effectus”, тобто результат, наслідок будь-яких причин, дій. Відповідно, ефективність означає дієвість, результативність, але не будь-яку, а заздалегідь визначену, цільову, яка приводить до необхідних результатів. Тобто принцип ефективності контролю означає, що будь-яка дія контролюючого органу має на меті досягнення певного результату – виявлення порушень, відхилень і помилок, детальний аналіз причин відхилень від установлених стандартів і нормативів, визначення шляхів подолання наявних перешкод для функціонування об'єкта державного контролю. Саме тому в якості складової змістовного наповнення принципу ефективності інколи розглядають дієвість контролю (окремі науковці пропонують виокремити її в якості самостійного принципу). Інколи ефективність контролю розглядають як синонім результативності.

Результатом конституційного контролю не має бути лише виявлення неконституційності законів, інших нормативних актів, а також дій (бездіяльності) органів публічної влади, організацій або громадських об'єднань. Як зазначає О.Ф. Андрійко “контроль не повинен здійснюватися лише заради контролю” [15, с. 22]. За допомогою контролю виявляються конституційні правопорушення у вигляді прийняття нормативно-правових актів, що не відповідають основному закону держави, проводиться коригування, зміна правових норм. Найважливіше завдання контролю у зв'язку з цим – попередження небажаних наслідків, формування єдиного правового простору і, як наслідок, підвищення ефективності конституційного законодавства, захист конституції держави, прямої дії, забезпечення досягнення основної мети правової держави – верховенства права і конституції.

Незалежність конституційного контролю є одним із ключових принципів його організації та здійснення, без дотримання якого неможливе ефективне функціонування цього інституту. Сутність принципу незалежності полягає у відсутності будь-якого впливу на діяльність органів конституційного контролю, що забезпечує його неупередженість, безсторонність і справедливість. Незалежність конституційного контролю забезпечується низкою гарантій, які умовно можна поділити на кілька груп.

До першої групи належать загальні гарантії організації конституційного контролю. До таких можемо віднести: 1) статус органів конституційного контролю, їх місце в системі органів державної влади. Необхідно зазначити, що, наприклад, у європейських державах, органи конституційного контролю стають фактично втіленням конституції і головним її охоронцем; 2) у всіх демократичних країнах принцип незалежності органів конституційного контролю належить до конституційних принципів, а їх діяльність регламентується спеціальним законом; 3) формування органів конституційного контролю здебільшого здійснюється різними гілками влади, що дозволяє мінімізувати їх залежність від однієї з

гілок; 4) органам конституційного контролю надається право самостійно визначати правила організації їх діяльності, роботи апарату, право розпоряджатись фінансовими ресурсами.

Другий вид гарантій незалежності конституційного контролю – це гарантії, які стосуються правового статусу членів органів конституційного контролю: 1) для членів органів конституційного контролю конституціями і законодавством зазвичай передбачається більш тривалий термін повноважень, ніж для тих органів влади, які беруть участь у їх формуванні; 2) до членів органів конституційного контролю висуваються особливі вимоги під час обрання (призначення): належність до громадянства відповідної держави, вимога щодо наявності юридичної освіти та стажу роботи, високого професійного рівня, високі моральні якості, віковий ценз, вимога мати науковий ступінь, мати досвід наукової та викладацької роботи; 3) до членів органів конституційного контролю застосовуються вимога несумісності (члену органу конституційного контролю законодавством заборонено бути членом будь-якої партії, займатися політичною діяльністю (частково також громадською діяльністю), виконувати іншу оплачувану роботу, займати місце в парламенті або в системі виконавчої влади; 4) члени органів конституційного контролю є недоторканими, законодавством передбачаються особливі умови притягнення їх до відповідальності, підстави їх звільнення. Світова практика притягнення до відповідальності членів органів конституційного контролю свідчить, що така процедура відбувається лише у найбільш важких випадках неправомірної поведінки. Рішення про усунення з посади приймаються або самим органом конституційного контролю або незалежною структурою.

Крім зазначених вище, є і заслужовують на увагу матеріальні гарантії, які забезпечують членам органів конституційного контролю незалежність від будь-яких форм потенційного тиску.

Принцип неупередженості полягає у здійсненні контролю незацікавленими у результатах суб'єктами, що зумовлює об'єктивний результат контролю. Цей принцип, як зазначає В.М. Гаращук, є “видимим продовженням принципу законності, тісно пов'язаний із принципами об'єктивності та реальності” [2, с. 102], які вчений виділяє в якості принципів державного контролю. О.Ф. Андрійко досить влучно зазначає, що “завдання контролю покладаються на суб'єкта, який не має підстав бути зацікавленим у певних його результатах” [15, с. 24–25].

Стосовно конституційного контролю принцип неупередженості слід пов'язувати з питанням аполітичності органів конституційного контролю. Політичний аспект конституційного контролю заслуговує на особливу увагу, оскільки є важливим елементом політичної системи. Такий вид державного контролю покликаний забезпечувати політичну стабільність, сприяти розвитку політичних процесів у визначеному конституцією напрямі. Позиціонування органу конституційного контролю як арбітра, посередника, миротворця має правове значення і тягне за собою юридичні наслідки, обов'язкові для учасників конституційно-правових відносин.

Необхідно зазначити, що майже кожне питання щодо застосування конституційних норм є політичним, адже воно стосується основ державного та суспільного ладу. Як справедливо зазначає В.Б. Ковальчук, покликання органів конституційного

контролю якраз і полягає у захисті конституційних принципів, на яких формується держава та суспільство. Тому вони не можуть не втручатися у сферу діяльності інших гілок влади, особливо, якщо ними порушуються такі основоположні принципи демократичної держави, як народний суверенітет та права людини. Саме в цьому і полягає легітимізуюча функція органів конституційного контролю, яка має покладатися в основу доктринального розмежування права та політики у їх діяльності [17, с. 115].

Звичайно, органи конституційного контролю не можуть відсторонитись від проблем політики, оскільки політика закладена в самому змісті конституції. Не можуть вони виконувати і посередницьку місію у разі виникнення політичних конфліктів, оскільки покликані захищати конституційний устрій держави. Але їхні рішення мають бути обґрунтованими і базуватись на верховенстві права, а не політичній доцільності. Позаполітичний статус органів конституційного контролю має принципове значення, адже їх політична залежність автоматично робить їх неспроможним якісно виконувати свої повноваження.

Принцип загальнообов'язковості і остаточності результатів конституційного контролю. Рішення органів конституційного контролю є обов'язковими до виконання всіма суб'єктами державно-правових відносин. Аналізуючи законодавство різних країн про конституційний контроль, можна констатувати, що положення про обов'язковість рішень органів конституційного контролю закріплюються як на законодавчому рівні взагалі, так і у спеціальному законі.

Здебільшого у країнах конституційно і законодавчо визначено принцип остаточності результатів конституційного контролю і передбачено загальне правило про недопустимість подання скарг на рішення конституційних судів. Це принципово відрізняє конституційний контроль від інших видів державного контролю. Адже результати інших видів державного контролю можна оскаржити або до органів, які є вищими в ієрархії стосовно суб'єкта, що здійснював контроль, або до суду.

Як правило, принцип остаточності результатів конституційного контролю закріплено на конституційному рівні. Однак є певні винятки. У деяких країнах самі органи конституційного контролю в окремих випадках, передбачених законодавством, можуть переглядати свої рішення або давати пояснення до них (Казахстан, Молдова, ФРН). Заслужує на увагу одна особливість рішень Конституційної ради Республіки Казахстан. Незважаючи на їх остаточність і на те, що вони не підлягають оскарженню, правом вето щодо до рішень Ради відповідно до Конституції володіє Президент Республіки, що, на нашу думку, суттєво обмежує можливість здійснення повноцінного конституційного контролю і є неприпустимим для демократичної держави.

Принцип науковості. Сутність цього принципу полягає у використанні у контрольній діяльності досягнень сучасної науки, доктринальних розробок задля досягнення ефективного результату. Особливо важливе значення принцип науковості має при реалізації органами конституційного контролю своїх повноважень щодо офіційного тлумачення. Адже саме тому офіційне тлумачення є виключною прерогативою органів конституційного контролю, у результаті чого формується офіційна конституційна доктрина. На думку Голови Конституційного Суду Литви Д. Жалімаса, така доктрина є зобов'язуючою стосовно всіх державних органів,

підприємств, установ, організацій, судів, посадових осіб і пересічних громадян. Усі наявні законодавчі та виконавчі органи мають зважати на офіційну конституційну доктрину при застосуванні Конституції. Тобто вони не можуть тлумачити її положення якимось інакше, ніж це передбачено у відповідних актах Суду. Таким чином, будь-яке тлумачення Конституції іншими державними органами або посадовими особами має бути підпорядкованим офіційній інтерпретації Суду” [18, с. 268].

Такий принцип застосовується і при здійсненні конституційного контролю нормативно-правових актів, дій (бездіяльності) органів публічної влади, організацій або громадських об’єднань, адже правова доктрина у багатьох випадках лягає в основу рішень органів конституційного контролю, використовується у мотивувальних частинах рішень як засіб для їх аргументації, лягає в основу правових позицій органів конституційного контролю.

В окремих зарубіжних країнах, наприклад, в Іспанії, обов’язковий характер доктринальних положень, викладених у рішеннях органів конституційного контролю, визнається на законодавчому рівні. Вітчизняне законодавство не містить подібних положень, однак, практика діяльності Конституційного Суду України свідчить, що використання органом конституційного контролю правової доктрини для теоретичного обґрунтування своїх рішень має сталий характер, і наслідки такого використання здійснюють суттєвий вплив на державотворчі процеси та реформування конституційного ладу в державі. Крім того, виходячи з законодавчого положення про обов’язковість висновків та рішень Конституційного Суду, на нашу думку, можна стверджувати, що, незважаючи на відсутність прямої законодавчої вказівки про обов’язковість використання доктрини як джерела права, фактично це має місце. Адже положення Конституції і Закону про обов’язковість рішень вітчизняного органу конституційного контролю стосується всього тексту рішення, всіх позицій, які у ньому викладені.

Підводячи підсумки дослідження, необхідно зазначити, що принципами конституційного контролю слід визначити ключові ідеї, вихідні засади організації та здійснення діяльності державних органів, наділених спеціальною компетенцією щодо перевірки, виявлення, констатації та усунення невідповідностей конституції законів, інших нормативних актів, а також дій (бездіяльності) органів публічної влади, організацій або громадських об’єднань, щодо офіційного тлумачення, інших повноважень, які забезпечують удосконалення, забезпечення ефективності та результативності такої діяльності.

Визначаючи основоположні принципи конституційного контролю, слід спиратись на аналіз принципів державного контролю як на категорію, враховуючи специфіку саме конституційного контролю як виду державно-правової діяльності. Тому до принципів конституційного контролю, на нашу думку, слід віднести окремі загальні принципи державного контролю, тобто ті, які відтворюють засади контролю незалежно від сфери державно-правової діяльності, до яких можна віднести принцип верховенства права, законності, гласності, ефективності, а також спеціальні принципи, які відображають особливості конституційного контролю як виду державного контролю: принцип незалежності здійснення конституційного контролю, принцип неупередженості, принцип загальнообов’язковості і остаточності

результатів конституційного контролю, принцип науковості. Ці принципи мають бути непорушними, оскільки вони є об'єднуючою основою конституційного контролю будь-якої демократичної країни, визначають подальші шляхи його розвитку, роблять його більш досконалим. При цьому системоутворююче значення мають принципи верховенства права та законності, які є базисом правової регламентації суспільних відносин у сфері конституційного контролю. Саме органи конституційного контролю наділені найбільшим обсягом повноважень щодо контролю за формуванням єдиного правового простору, що мають системний і всебічний характер. Однак для цього потрібно розробляти такі правила (принципи) функціонування зазначеного інституту, виконання яких дозволить підвищити його ефективність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кушнір С.М. Принципи державного контролю у сфері вищої освіти: поняття та класифікація. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2016. Серія "Право". Вип. 41. Т. 3. С. 103–110.
2. Гаращук В.М. Контроль та нагляд у державному управлінні. Харків: Фоліо, 2002. 176 с.
3. Гришина Н.В. Система принципів державного контролю. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія "Право". Вип. 24. 2017. С. 72–75.
4. Битяк Ю.П., Гаращук В.М., Дьяченко О.В. та ін. Адміністративне право України: підручник / за ред. Ю.П. Битяка. К.: Юрінком Інтер, 2005. 544 с.
5. Андрійко О.Ф. Організаційно-правові проблеми державного контролю у сфері виконавчої влади: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. К., 1999. 38 с.
6. Малиновський В.Я. Державне управління: навч. посіб. Луцьк: Вежа, 2000. 558 с.
7. Вітвіцький С.С. Контроль як гарантія законності діяльності публічної адміністрації: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Дніпро, 2016. 470 с.
8. Колісник О.В. Запровадження принципу верховенства права в національне судочинство. Державне будівництво та місцеве самоврядування. 2011. Вип. 11. С. 84–94.
9. Шемшученко Ю.С. Принцип верховенства права: проблеми теорії та практики: у 2-х кн. К.: Конус-Ю, 2008. Кн. 2: Принцип верховенства права у діяльності держави та в адміністративному праві / ред. В.Б. Авер'янов. 314 с.
10. Петришин О.В. Верховенство права в системі дії права. Проблеми законності. 2009. № 100. С. 18–19.
11. У справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання): Рішення Конституційного Суду України від 2 листопада 2004 р. № 15-рп/2004. Офіційний вісник України. 2004. № 45. Ст. 2975.
12. Про конституційну ситуацію в Україні: висновок від 17.12.2010 Європейської Комісії за демократію через право (Венеціанська комісія). *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: zakon.rada.gov.ua > (дата звернення: 17.10.2019).
13. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13.07.2017 № 2136-VIII. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/2136-19>. (дата звернення: 17.10.2019).
14. Петришин О.В. Верховенство права в системі правового регулювання суспільних відносин. Право України. 2010. № 3. С. 24–35.
15. Андрійко О.Ф. Державний контроль в Україні: організаційно-правові засади. К.: Наукова думка, 2004. 301 с.
16. Морщакова Т.Г. Некоторые вопросы конституционного правосудия в системе процессуальных реформ. Журнал российского права. 2001. № 12. С. 10–11.
17. Ковальчук В.Б. Роль та місце Конституційного Суду України в системі органів державної влади. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2010. № 1. С. 114–126.

18. Жалімас Д. Офіційна конституційна доктрина: концепція, значущість, головні принципи розвитку. Філософія права і загальна теорія права. 2016. № 1–2. С. 267–280.

REFERENCES

1. *Kushnir S.M.* (2016) Pryntsypy derzhavnoho kontroliu u sferi vyshchoi osvity: poniattia ta klasyfikatsiia. "Principles of State Control in Higher Education: concept and classification". Scientific Bulletin of Uzhgorod National University. Law series. Issue 41. Volume 3. P. 103-110 [in Ukrainian].
2. *Harashchuk V.M.* (2002) Kontrol ta nahliad u derzhavnomu upravlinni. "Control and Supervision in Public Administration". Kharkiv: Folio. 176 p. [in Ukrainian].
3. *Hryshyna N.V.* (2017) Systema pryntsyviv derzhavnoho kontroliu. "System of principles of state control". Bulletin of V.N. Karazin Kharkiv National University. The Law series. Issue 24, P. 72–75 [in Ukrainian].
4. *Administratyvne pravo Ukrainy: pidruchnyk / Yu.P. Bytiak, V.M. Harashchuk, O.V. Diachenko ta in.; za red. Yu.P. Bytiaka. K. "Administrative law of Ukraine": a textbook: Yurinkom Inter, 2005. 544 p. [in Ukrainian].*
5. *Andriiko O.F.* (1999) Orhanizatsiino-pravovi problemy derzhavnoho kontroliu u sferi vykonavchoi vlady. "Organizational and legal problems of state control in sphere of executive power": author's abstract. diss. ... Doc. Jurid. Sciences: special. 12.00.07 – administrative law and process; finance law; information law. K. 38 p. [in Ukrainian].
6. *Malynovskiy V.Ya.* (2000) Derzhavne upravlinnia: navchalnyi posibnyk. "Public administration": a textbook. Lutsk: Vezha. 558 p. [in Ukrainian].
7. *Vitvitskyi S.S.* (2016) Kontrol yak harantiia zakonnosti diialnosti publichnoi administratsii. "Control as a guarantee of the legitimacy of activity of public Administration": Dissertation for a Doctor of Juridical Sciences, degree, specialty 12.00.07 – Administrative Law and Process; finance law; information law. The Dnipro. 470 p. [in Ukrainian].
8. *Kolisnyk O.V.* (2011) Zaprovadzhennia pryntsyvu verhovenstva prava v natsionalne sudochynstvo. "Introduction of the principle of the rule of law in national judiciary". State building and local government. Issue 11. P. 84–94 [in Ukrainian].
9. *Shemshuchenko Yu.S.* (2008) Pryntsyv verhovenstva prava: problemy teorii ta praktyky: u 2-kh kn. / Yu.S. Shemshuchenko. K.: Konus-Ju, 2008. Kn. 2: Pryntsyv verhovenstva prava u diialnosti derzhavy ta v administratyvnomu pravi / [Red.V.B. Averianov]. "Principle of the rule of law: problems of theory and practice": in 2 books. Yu.S. Shemshuchenko. K.: Konus-Yu, 2008. Book. 2: "Principle of the rule of law in the activities of the state and in administrative law" / Ed. V.B. Averianov. 314 p.[in Ukrainian].
10. *Petryshyn O.V.* (2009) Verhovenstvo prava v systemi dii prava. "The rule of law in the system of action of law". Problems of legality. No. 100. P. 18–19 [in Ukrainian].
11. U spravi za konstytutsiinym podanniam Verhovnoho Sudu Ukrainy shchodo vidpovidnosti Konstytucii Ukrainy (konstytutsiinosti) polozhen statti 69 Kryminalnoho kodeksu Ukrainy (sprava pro pryznachennia sudom bilsh miakoho pokarannia). "In the case of the constitutional submission of the Supreme Court of Ukraine concerning compliance of the Constitution of Ukraine (constitutionality) to the provisions of Article 69 Of the Criminal Code of Ukraine (the case of the court's appointment of a softer sentence)": Judgment of the Constitutional Court of Ukraine from 2 November 2004. No. 15-RP / 2004. Official Bulletin of Ukraine. 2004. No. 45. Art. 2975 [in Ukrainian].
12. Vysnovok "Pro konstytutsiinu sytuatsiiu v Ukraini" vid 17.12.2010 r. Yevropeiska Komisiia za demokratsiiu cherez pravo (Venetsianska komisiia). Conclusion "On the constitutional situation in Ukraine" from 17.12.2010 European Commission for Democracy through Law (Venice Commission). Verkhovna Rada of Ukraine. The legislation of Ukraine. URL: zakon.rada.gov.ua > (date of application: 17.10.2019) [in Ukrainian].
13. Pro Konstytutsiinyi Sud Ukrainy. "On the Constitutional Court of Ukraine": Law of Ukraine from 13.07.2017 No. 2136-VIII. Verkhovna Rada of Ukraine. The legislation of Ukraine. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/2136-19>. (date of application: 17.10.2019) [in Ukrainian].
14. *Petryshyn O.V.* (2010) Verhovenstvo prava v systemi pravovoho rehuliuвання suspilnyh vidnosyn. "The Rule of Law in the System of Legal Regulation of social relations". Law of Ukraine. No. 3. P. 24–35. [in Ukrainian].
15. *Andriiko O.F.* (2004) Derzhavnyi kontrol v Ukraini: orhanizatsiino-pravovi zasady. "State control in Ukraine: organizational and legal principles". K.: Scientific Thought. 301 p. [in Ukrainian].

16. *Morshchakova T.G.* (2001) Nekotoryie voprosy konstitucionnogo pravosudia v sisteme processualnykh reform. "Some issues of constitutional justice in system of procedural reforms". Journal of Russian Law. No. 12. P. 10–11 [in Russian].

17. *Kovalchuk V.B.* (2010) Rol ta mistse Konstytutsinoho Sudu Ukrainy v systemi orhaniv derzhavnoi vlady. "The role and place of the Constitutional Court of Ukraine in the system of public authorities". Scientific Bulletin of the Lviv State University of Internal Affairs. No. 1. P. 114–126 [in Ukrainian].

18. *Zhalimas D.* (2016) Ofitsiina konstytutsiina doktryna: kontseptsii, znachushchist, holovni pryntsyipy rozvytku. "Official Constitutional Doctrine: Concept, Significance, the main principles of development". Philosophy of Law and General Theory of Law. No. 1–2. P. 267–280 [in Ukrainian].

UDC 342+342.9

Bukhanevych Oleksandr,

Doctor of Juridical Sciences, Professor,
Honored Lawyer of Ukraine, Chairman of the Scientific Council,
Head of the Department, Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University
of Management and Law, Khmelnytskyi, Ukraine
ORCID ID 0000-0003-3718-9428

Ivanovska Alla,

Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor,
Professor of the Department, Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University
of Management and Law, Khmelnytskyi, Ukraine
ORCID ID 0000-0001-8608-5030

PRINCIPLES OF CONSTITUTIONAL CONTROL AS A SPECIAL TYPE OF STATE CONTROL: ESSENTIAL FEATURES

The article is devoted to studying the notion of the principles of constitutional control as a specific type of State legal activity and disclosing the content of the basic principles of the organization and implementation of such control, based on its objectives in establishing, maintaining, strengthening and restoring the constitutional order and ensuring the supremacy of the State constitution.

The authors determine principles of constitutional control as the key ideas, initial principles of organization and implementation of activities of state bodies, with special competence to review, identify, ascertain and eliminate inconsistencies to the constitution of laws, other normative acts, as well as actions (inactivity) of public authorities, organizations or communities associations, on the official interpretation, other powers that ensure the improvement, effectiveness and efficiency of such activities.

It has been suggested that the bodies of constitutional control are empowered with significant authority for monitoring the formation of a single legal space and are systemic and comprehensive in nature. However, for this purpose it is necessary to develop such rules (principles) of functioning of the institution of constitutional control, the implementation of which will lead to the increase of its effectiveness.

Characterizing the principles of constitutional control as a type of state control, the authors proceeded from a general understanding of the principles of state control and took into account the features that are inherent in constitutional control as a

separate type of state-legal activity. Therefore, the authors include to the principles of constitutional control separate general principles of state control, which reproduce the principles of control regardless of the sphere of state and legal activity, such as the principle of rule of law, legality, publicity, efficiency and special principles that reflect the features of constitutional control as a type of state control: the principle of independence of exercising constitutional control, the principle of impartiality, the principle of mandatory and finality of results of constitutional control, the principle of scientific nature.

It is determined that the principles of the rule of law and legality, which are the basis for the legal regulation of public relations both in the sphere of state control in general and constitutional control in particular, are of systemic importance.

Keywords: principles of state control, principles of constitutional control, rule of law, legality, constitutional legality, publicity, efficiency, independence, impartiality, scientific nature.

Отримано: 24.10.2019